

Ewa Kantowicz

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Teoretyczne i metodologiczne aspekty badań nad profesjonalizacją pracy socjalnej

Theoretical and Methodological Aspects of Research Dedicated to Professionalization of Social Work

ABSTRACT: Pedagogical resources and rich traditions of academic education for social work in Poland become an inspiration for many discourses and research of professionalization processes. Contemporary debates are focused on aims and features of professionalism as well as special tasks of social professionals in context of new social challenges and the results of explorations can conduct to interesting and important solutions in concepts of professional education and in defining current dilemmas in social workers' practice. Undertaken by the author discourse related to professionalization of social work is a trial of reflection on some research of this process in Poland. The paper focuses on theoretical as well as methodological dilemma of its multi-dimensional aspects, and at the same time difficulties with its explorations. In much research on professionalization appears a problem of theories, which become frameworks for the analyses and determine chosen strategies of explorations. Research can be characterized by eclectics of chosen methods and indicates multidimensional attitudes to the process of professionalization in social work.

KEYWORDS: Professionalism, professionalization, social Worker.

STRESZCZENIE: Pedagogiczne źródła i bogate tradycje akademickiego kształcenia do pracy socjalnej w Polsce stają się inspiracją dla wielu dyskusji oraz pogłębionych badań procesu profesjonalizacji. Toczące się debaty nad istotą oraz cechami profesjonalizmu, jak i zadaniami przedstawicieli profesji w kontekście nowych wyzwań społecznych, a wyniki prowadzonych eksploracji mogą prowadzić do ciekawych i rzeczowych rozwiązań zarówno w sferze profesjonalnego kształcenia, jak i definiowania oraz identyfikowania aktualnych dylematów zawodowych pracowników socjalnych. Podjęty w tekście dyskurs nad profesjonalizacją pracy socjalnej jest próbą refleksji nad zastanymi eksploracjami oraz dylematami teoretyczno-metodologicznymi wynikającymi

z wielowymiarowości profesjonalizacji w Polsce, a tym samym złożonością jej poznania. Dokonując analizy zastanych badań tego procesu, można zauważyć zróżnicowane postawy badaczy dotyczące zarówno przyjętych teorii profesjonalizmu, jak i możliwych strategii jego badania. Przytoczone w tekście egzemplifikacje badań nad profesjonalizacją pracy socjalnej pokazują, że dominują wśród nich badania ilościowe, choć analiza statystyczna wyników badań empirycznych często jest pierwszym etapem badań i nie wyklucza analiz jakościowych oraz interpretacji wyników w kontekście różnych uwarunkowań politycznych, społeczno-ekonomicznych, edukacyjnych i kulturowych. Badania charakteryzują się wielowymiarowym podejściem zarówno do badanego procesu profesjonalizacji, jak i stosowanych modeli, metod i technik eksploracji.

SŁOWA KLUCZOWE: Profesjonalizm, profesjonalizacja, pracownik socjalny.

Wprowadzenie

Podjęty dyskurs nad teoretycznymi i metodologicznymi aspektami badań nad profesjonalizacją pracy socjalnej jest próbą refleksji nad zastanymi eksploatacjami tego obszaru badań oraz dylematami wynikającymi z wieloaspektowości procesu profesjonalizacji, a tym samym złożoności jego poznania.

Rozwój instytucji pomocy społecznej i wzrost znaczenia służb społecznych w Polsce w ostatnich dwóch dekadach zdeterminował żywe dyskusje związane z procesem przygotowania zawodowego i odpowiedniego kształcenia profesjonalistów pracy socjalnej. W dyskusjach tych pojawia się kwestia dotycząca istoty profesjonalizmu i sprzyjania procesowi profesjonalizacji zarówno w kształceniu, jak i praktyce działania. Pośrednio wiąże się ona ze zdobywaniem przez pracownika socjalnego statusu profesji oraz społecznym i legislacyjnym usankcjonowaniem zawodu, a także uzyskiwaniem autonomii i relacją z innymi zawodami społecznymi.

Teoretyczno-metodologiczne aspekty badań nad profesjonalizacją pracy socjalnej

Profesjonalizm jako pewna kategoria pojęciowa, a także społeczny proces jest przedmiotem zainteresowania różnych środowisk naukowych, choć najczęściej znajduje odzwierciedlenie w socjologii, pedagogice (pedagogice społecznej) i pracy socjalnej.

Terminy „profesjonalizm”, „profesjonalność” i „profesjonalizacja” często stosowane są zamiennie, ale nie sposób nie dostrzec różnic, istotnych z punktu widzenia rozważań teoretycznych i ich odniesień do badań i działań praktycznych.

Profesjonalność częściej odnosi się do indywidualnych działań zawodowych oraz prezentowaniem określonej postawy eksperta w odniesieniu do własnej pracy, czy też wzorcowego wykonywania danego zawodu.

Natomiast pojęcie proces profesjonalizacji jest używane w odniesieniu do ewolucji różnego rodzaju działań, mających na celu kształtowanie określonych kompetencji zawodowych, jak i ich aplikacji w polu praktyki, w przestrzeni, w której realizuje się kształcenie i działanie. „Profesjonalizacja jest procesem, który wiąże się zarówno z indywidualnym, jak i społecznym kontekstem aktywności, kształcenia i działania profesjonalistów oraz kreowania przestrzeni rozwoju zawodowego i zawodowej praktyki” (Kantowicz 2014, s. 9).

Profesjonalizacja zawodu postrzegana jest również jako proces, w którym istotną rolę odgrywa doświadczenie, jego internalizacja oraz refleksja nad diagnozą, podejmowanie wysiłku zrozumienia sytuacji pomocy, czy rozbudowywanie kontaktów w ramach współpracy między innymi profesjonalistami a instytucjami. Według Mariusza Granosika profesjonalizacja może być rozumiana i definiowana z perspektywy interpretatywnej. W optyce tej za szczególną cechę profesji uważa się dylematyczność działania oraz związany z tym przymus elastycznego indywidualnego konstruowania planu pomocy. „Ustalenie profesjonalnego charakteru pracy polega zatem nie tylko na studiowaniu dokumentów, ale na badaniu aktywności tych którzy ją realizują” (Granosik 2006, s. 11).

Odnosząc proces profesjonalizacji i pojęcie profesji do pracy socjalnej przyjmuje się, że istotnym warunkiem wstępnym dla kształtowania się pożądanej autonomii działania profesjonalistów (tu: w polu pracy socjalnej) jest istnienie określonej kategorii problemów, których szansa rozwiązania znacząco wzrasta przy korzystaniu z usług przedstawicieli konkretnej grupy zawodowej. Muszą więc oni dysponować specjalistyczną wiedzą, różną od wiedzy powszechnie dostępnej, aby określać związek między potencjalnym działaniem pomocowym a jego skutkami, ale przede wszystkim definiować istotę problemu, określając co stanowi normę, a co zaburzenie (por. Urbaniak-Zajac 2001, s. 253–254).

Danuta Urbaniak Zajac za niemieckim badaczem Uwe Franz Ravenem, „profesję” traktuje jako szczególny zawód, charakteryzujący się określonym zestawem cech posiadanych/reprezentowanych przez grupę:

- przynależność do profesji poprzedzona jest długotrwałym, teoretycznie ugruntowanym i specjalistycznym wykształceniem;
- reprezentanci profesji podlegają normom etycznym (istnieje kodeks etyczny);
- praca profesjonalistów służy dobru wspólnemu;
- istnieje autonomia wykonywania zawodu w odniesieniu do klientów i instytucji; profesja kontroluje m.in. standardy kształcenia i dostęp do jej wykonywania;

- profesjonalistę traktuje się jako eksperta, który posiada naukowe i praktyczne kompetencje;
- profesjonaliści łączą się w samorządne organizacje zawodowe, stojące na straży obrony interesów grupy (Urbaniak-Zajac, Piekarski 2015, s. 249).

Ta wskaźnikowa koncepcja profesji może stać się podstawą analizy teoretycznej procesu profesjonalizacji, jak również wyznaczać kryteria badań w tym zakresie, co znajduje swoje odzwierciedlenie w dotychczas prowadzonych badaniach nad pracownikami socjalnymi w Polsce, które zostaną omówione w kolejnej części artykułu.

Inne podejście do procesu profesjonalizacji przedstawia Andrew Abbott, który w swej koncepcji ukazuje wielowymiarowość kształtowania się profesji. Podkreśla on, że profesje charakteryzują się wewnętrzną strukturą danych cech określających normatywne i instrumentalne kompetencje uprawniające do wykonywania działań zawodowych. Autor wskazuje cztery różne perspektywy, które mogą umożliwić opis i interpretację procesu profesjonalizmu: funkcjonalną, strukturalną, kulturową i monopolistyczną (Abbott 1988, s. 33). Odnosząc profesje do zawodów społecznych Autor ten uważa, że profesjonaliści społeczni dostarczają specjalistycznych usług i rozwiązują ludzkie problemy (Abbott 1988, s. 36). Dotyczą one zwykle jednostek i małych grup, toteż mogą być obiektywnie i subiektywnie uwarunkowane społeczno-ekonomicznym kontekstem oraz kulturowymi i temporalnymi determinantami. Autor ten zauważa, że istnieje wiele obiektywnych podstaw podejmowania profesjonalnych działań w sferze społecznej, które wymagają technologicznych, organizacyjnych i osobowych kompetencji, a profesjonalista jest, lub powinien być, zawsze gotowy do zmian, wynikających z jednej strony z obiektywnego, z drugiej – z subiektywnego (zindywidualizowanego) charakteru aktualnych zadań zawodowych (Abbott 1988, s. 36–39).

Funkcjonalny aspekt profesjonalnej praktyki to: umiejętność diagnozy, wnioskowania i zawodowego działania. Diagnoza i wnioskowanie są procesami odwołującymi się do systemu profesjonalnej wiedzy, a działanie jest powiązane zarówno z wiedzą, jak i doświadczeniami w polu praktyki tego działania (Abbott 1988, s. 40). W tym wymiarze profesjonalna aktywność wiąże się z wiedzą, umiejętnościami i postawami kształtowanymi w toku profesjonalnej edukacji oraz praktyki zawodowej (doświadczeń), a także jest kojarzona z kompetencjami metodycznymi i refleksją nad polem działania. Badania nad profesjonalizacją mogą więc dotyczyć zarówno mierzalnych wskaźników procesu, jak i subiektywnych doświadczeń oraz odczuć samych profesjonalistów związanych profesjonalnym wykonywaniem zadań, czy poczuciem bycia profesjonalistą.

Badania jakościowe Anny Jarkiewicz (Jarkiewicz 2016, s. 185) nad profesjonalizacją pracy socjalnej z osobami „zaburzonymi psychicznie” wyraźnie pokazały, że działalność zawodowa pracowników socjalnych wiąże się z koniecznością poszukiwania rozwiązań i umiejętnością balansowania pomiędzy często rozbieżnymi oczekiwaniami różnych podmiotów. O profesjonalności i profesjonalizacji, zgonie z założeniami przyjętymi w tych eksploracjach o charakterze interpretacyjnym, świadczy nieustannie rozbudowywane spektrum taktyk, których budulcem są doświadczenia profesjonalistów, ich interpretacja czy pogłębiona refleksja nad praktyką zawodową.

Strukturalny aspekt profesjonalizmu ma swoje korzenie w formalno-legislacyjnych podstawach zawodu oraz instytucjonalnych ramach praktyki działania. Organizacja społeczna, w której zatrudniani są profesjonalści ma określoną strukturę: grupę osób wykonującą zadania jej przypisane; grupę osób organizującą, nadzorującą i kontrolującą wypełnianie tych zadań oraz miejsce ich realizacji. Te (pod)systemy profesjonalnej praktyki kreują przestrzeń działania zawodowego i wpływają na profesjonalistów oraz przebieg procesu profesjonalizacji. Badania Tomasza Biernata i Arkadiusza Karwackiego jeszcze wyraźniej zobrazowały dylematy teoretyczno-metodologiczne badań nad procesem profesjonalizacji, m.in. w kontekście ról zawodowych oraz osób nadzorujących i wykonujących działania profesjonalne, a także miejsc realizacji tych zadań (instytucja pomocy, organizacja pozarządowa) (Biernat, Karwacki 2011, s. 203–214).

Kulturowy aspekt profesjonalizacji ma swoje źródła w tradycji i koncepcjach kształtowania się zawodu pracownika socjalnego, na które składają się kierunki i poziomy profesjonalnego kształcenia oraz doskonalenia zawodowego, polityczno-ekonomiczne warunki funkcjonowania w zawodzie, a przede wszystkim pola praktyki zawodowego działania. Pomocną w opisie kulturowego wymiaru profesjonalizacji może być koncepcja J.M. Barbiera, który twierdzi, że „profesjonalizacja to ciągła transformacja kompetencji mająca związek ze stałą transformacją działań” (Barbier 2006, s. 33). Stanowi ona pewną aktywność mentalną, rozwijaną w mniejszym lub większym stopniu przez podmiot indywidualny lub zbiorowy (Barbier 2006, s. 36). Jak wynika z powyższej teorii profesjonalizacji, ogromne znaczenie na tej płaszczyźnie mają stosunki społeczne, w ramach których realizowane są działania, prowadzące do osiągnięcia profesjonalności. Działania te mogą służyć zarówno celom osobistym, związanym z rozwojem zawodowym i podnoszeniem swoich kompetencji, jak i celom instytucji czy organizacji.

Wydaje się, że tak rozumianą przestrzeń profesjonalizacji można poddać jedynie analizom jakościowym, bowiem działalność profesjonalna w tej per-

spektywie wiąże się z poszukiwaniem twórczych rozwiązań, refleksją poznawczą i umiejętnością wykorzystania doświadczenia oraz balansowania pomiędzy różnymi oczekiwaniami podmiotów uczestniczących w procesie.

Przegląd wybranych koncepcji profesjonalizacji wskazuje, że nie ma jednej teorii czy modelu, który w pełni charakteryzuje i odzwierciedla to pojęcie. Proces ten można rozpatrywać z różnych perspektyw, a w zależności od przyjętych ram interpretacji badacze mają prawo wyboru różnych komponentów profesjonalizacji, jak również różnych strategii badawczych.

Przykładowo Danuta Urbaniak-Zajac przedstawiając teoretyczno-metodologiczne podstawy badań własnych nad profesjonalnością działania pedagogów (Urbaniak-Zajac 2016, s. 77), ze względu na eksploracyjny ich charakter uważa, że jakościowa orientacja może być właściwsza dla realizacji tego typu badań. Wybór takiej orientacji został zdeterminowany nie tylko preferencjami metodologicznymi Autorki. Badania jakościowe, wykorzystujące w przypadku jej badań, metodę obiektywnej hermeneutyki, „mogą dowieść swej użyteczności jakością osiągniętych wyników badań, nie zaś przyjmowanych zróżnicowanych założeń filozoficzno-teoretycznych” (Urbaniak-Zajac 2016, s. 78). Pomimo wyboru jako dominującej strategii jakościowej, Autorka rozszerzyła przedmiotowe badania o procedurę badań sondażowych, a ankiecie przypisała zadanie bezpośrednio związane z głównym celem projektu, tj. śledzenia losów absolwentów pedagogiki Uniwersytetu Łódzkiego. Wynikało to z wcześniej zdefiniowanych celów badania, które poza zebraniem informacji o miejscach pracy absolwentów i ich sytuacji życiowej, miały pozwolić na gromadzenie danych dotyczących okresu studiów i pracy zawodowej, znaczących z perspektywy profesjonalności działania.

Podsumowując przykłady dylematów teoretyczno-metodologicznych badań nad profesjonalizacją i profesjonalnością, warto podkreślić, że na wybór koncepcji i modeli tych badań wpływa wiele czynników, a wśród nich: przyjęta perspektywa teoretyczna, cele badań i ich zasięg oraz potencjalne możliwości i preferencje badacza.

Sumaryczny przegląd badań nad profesjonalizacją pracy socjalnej w Polsce

Od początku lat 90. poprzedniego stulecia i wraz z reformą systemu pomocy społecznej w Polsce wzrosło zainteresowanie profesją, kształceniem akademickim do pracy socjalnej i badaniami nad statusem społeczno-zawodowym pracowników socjalnych. Wraz z procesem profesjonalizacji różne ośrodki na-

ukowe w kraju¹ podejmowały badania już w połowie lat dziewięćdziesiątych. W początkowej fazie tych eksploracji zwracano uwagę przede wszystkim na poziom wykształcenia ówczesnych służb społecznych w Polsce, jako główny wskaźnik procesu profesjonalizacji. Między innymi ogólnopolskie badanie przeprowadzone na reprezentatywnej grupie pracowników socjalnych w roku 1995 ujawniło, że ponad 73% respondentów legitymowało się wykształceniem średnim zawodowym, czyli ukończyło szkoły policealne, znaczna część badanych 20,2% nie miało stosownego wykształcenia, a tylko 6,8% respondentów legitymowało się wykształceniem wyższym.

Podobną sytuację dotyczącą poziomu wykształcenia pracowników socjalnych w tym czasie potwierdziły badania prowadzone przez Katedrę Pedagogiki Społecznej WSP w Bydgoszczy pod koniec lat 90. XX w. Wynikało z nich, że ponad 80% pracowników posiadało tylko wykształcenie średnie, chociaż 30% z nich podjęło w tym czasie wyższe studia (Marzec-Holka 1998, s. 141–142). Wśród badanych pracowników socjalnych z dawnego województwa opolskiego, ponad 64% ukończyło kierunkowe szkoły policealne, 17,5% posiadało wyższe wykształcenie magisterskie lub zawodowe, a 16,5% było w trakcie studiów (Kurcz 1998, s. 135). Natomiast badania przeprowadzone wśród pracowników socjalnych dawnego województwa katowickiego w 1999 r. wskazały, że 61% to pracownicy z wykształceniem średnim (policealnym), a 35% – pracownicy z wykształceniem wyższym (zawodowym lub magisterskim) (Trawkowska 2006, s. 108).

Z powyższych danych liczbowych, charakteryzujących formalny poziom wykształcenia wynika, że w końcu lat 90. wśród pracowników socjalnych przeważały osoby ze średnim wykształceniem, a kilka procent z nich nie posiadało właściwego dla profesji przygotowania. Sytuacja dotycząca poziomu wykształcenia pracowników socjalnych, który jest jednym z ważnych wskaźników profesjonalizacji uległa zmianie w związku rozwojem form akademickiej edukacji w większości ośrodków uniwersyteckich w kraju i dużym zainteresowaniem zdobywania wykształcenia wyższego przez samych przedstawicieli profesji.

Eksploatacje nad profesjonalizacją pracy socjalnej w kontekście poziomu wykształcenia, zakresu zdobywanej wiedzy i kompetencji zawodowych pra-

¹ Badania ogólnopolskie prowadzone w Warszawie, Raport z badań w ramach projektu PHARE – zob. Raport 1996; badania prowadzone w ośrodku bydgoskim – zob. Marzec-Holka 1998; badania prowadzone w ośrodku opolskim – zob. Kurcz 1998; badania prowadzone w ośrodku katowickim – zob. Trawkowska 2006.

owników służb społecznych prowadzone w ostatniej dekadzie wskazują na rozwój w tym zakresie.

Przykładem były badania prowadzone wśród pracowników socjalnych województwa warmińsko-mazurskiego pod kierunkiem Ewy Kantowicz, które opierały się na modelu ilościowym, a głównym wskaźnikiem procesu profesjonalizacji stał się poziom wykształcenia i możliwości doskonalenia zawodowego. W tym aspekcie profesjonalizacja dokonywała się dzięki formalnej edukacji, a wśród zatrudnionych pracowników socjalnych w latach 2008–2009 dominowała grupa z wykształceniem wyższym (licencjackim i magisterskim), i w zależności od powiatu liczba ta waha się między 55% a 67% pracowników z tego typu wykształceniem, przy obniżającej się liczbie pracowników ze średnim/policealnym przygotowaniem zawodowym (od 33% do 45%). W badanych grupach nie było pracowników socjalnych bez przygotowania zawodowego, część osób ze średnim wykształceniem lub bez specjalistycznego przygotowania (9–12%) była w trakcie studiów uzupełniających dotychczasowe kwalifikacje. Większość pracowników socjalnych brała udział w różnych formach doskonalenia zawodowego (kursach, warsztatach) przynajmniej raz w roku, a ponad połowa z nich co najmniej dwa razy w roku. Wszyscy badani pracownicy podkreślali pozytywny wpływ kształcenia i doskonalenia zawodowego na pracę (Kantowicz 2014).

Analizując kolejne eksploracje, warto wspomnieć o ogólnopolskich badaniach przeprowadzonych na zlecenie MPiPS przez Instytut Spraw Publicznych oraz Stowarzyszenie Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL w 2010 r., realizowane z wykorzystaniem dwóch strategii badawczych:

1. Badania o charakterze jakościowym, oparte na wywiadach grupowych z pracownikami ośrodków pomocy społecznej.
2. Badania ilościowe oparte na badaniach ankietowych na próbie reprezentatywnej tej grupy zawodowej (Rymsza 2010, s. 23).

Część normatywna badania jakościowego miała charakter eksploracyjny i została skonstruowana jako pomocnicza wobec badania ilościowego, bowiem jej zadaniem była pomoc w skonstruowaniu narzędzia ilościowego. Wśród problemów, które stanowiły podstawę wywiadów grupowych były m.in. sposoby rozumienia pracy socjalnej oraz ról zawodowych, sposoby rozumienia profesjonalizmu i jego podstawowych wyznaczników, trudności i bariery w codziennych działaniach profesjonalnych (Dudkiewicz 2011, s. 13–14). W badaniach jakościowych starano się też zrekonstruować możliwe wzory interpretacji: wiedzy o otaczającej rzeczywistości zawodowej, samoświadomość profesjonalną (samowiedzę), działanie zawodowe w kontekście wyjaśnień zaistniałych wydarzeń w przestrzeni profesjonalnej praktyki. I tak, badania ilościowe miały cha-

rakter poznawczy i koncentrowały się na kondycji pracowników socjalnych ze szczególnym uwzględnieniem poziomu wykształcenia i postaw wobec własnej aktywności zawodowej oraz opinii pracowników na temat istoty profesji, ról zawodowych, możliwości rozwoju i kariery zawodowej czy definiowania satysfakcji zawodowej. W badaniach założono, że na podstawie opinii respondentów będzie możliwe zrekonstruowanie portretu własnego pracowników socjalnych oraz ich nastawienia do profesji (Rymsza 2010, s. 25).

Stosując dwie strategie badawcze oczekiwano wielowymiarowej diagnozy. Badania jakościowe zakładały eksplorację i rekonstrukcję subiektywnie definiowanej rzeczywistości profesjonalnej pracowników socjalnych. Badania ilościowe skoncentrowane były na diagnozie funkcjonowania zawodowego oraz kompetencji, postaw i predyspozycji profesjonalnych pracowników socjalnych. Wyniki badań znalazły odzwierciedlenie w dwóch obszernych raportach, a wyłoniony portret pracowników socjalnych w Polsce początku XXI w. może być podstawą dalszych badań i jest ważnym źródłem informacji o istocie profesji, jak i procesie profesjonalizacji do pracy socjalnej. Autorzy badań podkreślili znaczącą funkcję edukacji i doskonalenia zawodowego oraz sposobów zarządzania placówkami pomocy społecznej we wspieraniu rozwoju i profesjonalizacji służb społecznych (Biernat, Karwacki 2011).

Podjmując badania nad profesjonalizacją pracy socjalnej w województwie kujawsko-pomorskim ich autorzy zastosowali także strategię ilościowo-jakościową. Część empiryczną projektu realizowano za pomocą trzech metod badawczych: elektronicznych wywiadów kwestionariuszowych, pogłębionych wywiadów indywidualnych oraz zogniskowanych wywiadów grupowych. Wywiady jakościowe (indywidualne i grupowe) stanowiły uzupełnienie badania ilościowego (Biernat, Karwacki 2011, s. 58). Badania przeprowadzono z trzema grupami profesjonalistów: kierownikami instytucji pomocy społecznej, pracownikami socjalnymi tych instytucji i przedstawicielami organizacji pozarządowych rozwiązujących problemy w polu pomocy społecznej. Badacze zwrócili uwagę na kilka elementów procesu profesjonalizacji: edukację, jakość działania, efekty działania, jakość relacji z klientem, stosowanie wartości oraz etykę w pracy socjalnej i były próbą odpowiedzi na pytanie o istniejący potencjał służb społecznych, a także możliwości i bariery rozwijania profesjonalizmu przez edukację, wykorzystywanie szerokiego repertuaru metod pracy socjalnej, optymalizację warunków jej realizacji, realiów i niezbędnych usprawnień współpracy międzyinstytucjonalnej (Biernat, Karwacki 2011, s. 203). Mimo zastosowania modelu eklektycznego autorom badań tylko częściowo udało się ocenić powyższe elementy diagnozy oraz wyłonić wskaźniki profesjonalizmu, jak również ograniczenia determinujące sam rozwój profesji.

Kolejny przykład badań nad profesjonalizacją przeprowadzony wśród pracowników socjalnych w Polsce przez Martę Łuczyńską jest oparty na modelu badań ilościowych. Miał on również charakter badań diagnostycznych, stanowiąc uzupełnienie wcześniej prowadzonych badań na zlecenie MPiPS w 2010 r. Analizując te badania, można przyjąć, że koncentrowały się one przede wszystkim na opiniach pracowników socjalnych w obszarze wiedzy i kompetencji profesjonalnych. Ich wyniki pokazują, że ankietowani pracownicy socjalni deklarują stosunkowo wysoki poziom swojej wiedzy zawodowej. Odwołując się do ich wyników badani zdecydowanie częściej uznają, że ich poziom wiedzy jest wystarczający, żeby skutecznie praktykować, a jeśli już odczuwają jakieś braki, to raczej wolą uzupełniać je we własnym zakresie. W mniejszym stopniu odczuwają potrzebę uczestniczenia w szkoleniach jako w formie kształcenia ustawicznego (Łuczyńska 2013, s. 81). Respondenci pytani o ocenę swoich umiejętności zawodowych także oceniają je wysoko, niemniej jednak ocena ta jest wyznaczona ramami prowadzenia pracy socjalnej z określonymi grupami klientów (Łuczyńska 2013, s. 99). W badaniach respondenci mieli też możliwość wskazania roli doświadczenia oraz przygotowania zawodowego w działaniach profesjonalnych. W tym zakresie większość badanych uznaje, iż przygotowanie zawodowe ma w tej pracy znaczenie drugorzędne w stosunku do doświadczenia (Łuczyńska 2013, s. 108).

Podsumowanie

Polityczno-społeczny wymiar funkcjonowania zawodu i tradycje kształcenia do pracy socjalnej stają się inspiracją dla dyskusji oraz pogłębionych badań procesu profesjonalizacji. Toczące się debaty nad istotą czy też zadaniami profesji, a także wyniki prowadzonych eksploracji mogą prowadzić do ciekawych i rzeczowych rozwiązań zarówno w sferze profesjonalnego kształcenia, jak i definiowania oraz identyfikowania aktualnych dylematów zawodowych pracowników socjalnych.

Analizowane przykłady podejmowanych badań nad procesem profesjonalizacji w naukach społecznych obrazują ich wielowątkowość, a także trudności w aplikowaniu jednej teorii profesjonalizacji, jak również jednorodnej metodologii badań. Sumarycznie przedstawione badania nad profesjonalizacją i profesjonalnością wskazują, że mogą opierać się one na przyjętych w naukach społecznych strategiach, zarówno ilościowych, jak i jakościowych.

1. Podejście ilościowe (statystyczne) umożliwia przeprowadzenie na podstawie danych liczbowych i zdefiniowanych wskaźników rzeczową ocenę procesów oraz mierzalnych cech charakteryzujących profesję pracownika socjalnego.

2. Podejście jakościowe pozwala na analizę elementów podlegających jakościowym zmianom oraz opis kontekstualności procesu profesjonalizacji.
3. Eklektyzm metodologiczno-poznawczy obecny w większości zastanych badań nad pracownikami socjalnymi wskazuje na jego zasadność z perspektywy wieloaspektowości samego procesu profesjonalizacji.

Przytoczone w tekście egzemplifikacje badań nad profesjonalizacją pracy socjalnej w Polsce pokazują, że dominują wśród nich badania ilościowe, choć analiza statystyczna wyników badań empirycznych często jest też pierwszym etapem badań i nie wyklucza analiz jakościowych oraz interpretacji wyników w kontekście różnych uwarunkowań politycznych, społeczno-ekonomicznych, edukacyjnych i kulturowych. Badania charakteryzują się wielowymiarowym podejściem zarówno do badanego procesu profesjonalizacji, jak i stosowanych modeli, metod i technik eksploracji.

Jak zauważa Jerzy Szmagański, „W dziele rozwijania strategii profesjonalizacji pracy socjalnej w naszym kraju należałoby się postarać o zbadanie dotychczasowych wpływów systemowej organizacji pomocy społecznej i standardów treści kształcenia pracowników socjalnych na praktykę, a także relacji między tradycyjnie pielęgnowanymi wartościami społecznymi a stosowaną deontologią pracy socjalnej” (Szmagański 2011, s. 32).

Wydaje się, że w obszarze refleksji teoretycznej oraz badań nad procesem profesjonalizacji pojawia się zdecydowanie więcej problemów, które mogą być kolejnymi wyzwaniem dla budowania nowych teorii i projektowania nowych praktyk edukacyjnych oraz zawodowych.

Odrębnym wyzwaniem badawczym mogą być kulturowo-etyczne aspekty profesjonalizacji oraz uwikłanie działań profesjonalnych w społeczno-ekonomiczne determinanty statusu profesji i funkcjonowania w zawodzie.

Literatura

- Abbott A., (1988), *The System of Professions*, New York.
- Barbier J.M., (2006), *Działanie w kształceniu i pracy socjalnej. Analiza podejść*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice.
- Biernat T., Karwacki A. (red.), (2011), *Aktywna polityka społeczna i profesjonalna praca socjalna w województwie kujawsko-pomorskim. Raport z badań*, Wydawnictwo Akapit, Toruń.
- Dudkiewicz M. (red.), (2011), *Pracownicy socjalni: pomiędzy instytucją pomocy społecznej a środowiskiem lokalnym*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Granosik M., (2006), *Profesjonalny wymiar pracy socjalnej*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice.
- Jarkiewicz A., (2016), *Konstelacja Innego – czyli o konstruowaniu pracy socjalnej z osobami zaburzonymi psychicznie*, msp monografii przygotowywanej do druku.
- Kantowicz E., (2011), *Kultura profesjonalizacji pracowników socjalnych i jej kształtowanie w procesie edukacji*, [w:] *Profesjonalna praca socjalna. Nowy paradygmat czy niedokończone*

- zdanie?, red. K. Piątek, K. Szymańska-Zubertowicz, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń.
- Kantowicz E., (2014), *Profesjonalizacja pracy socjalnej w Polsce w perspektywie zmian*, „Praca Socjalna”, nr 1.
- Kantowicz E., (2015), *Profesjonalizacja w społecznej przestrzeni kształcenia i działania pracowników socjalnych*, [w:] *Akademickie kształcenie pedagogów w procesie zmiany. Perspektywy teoretyczne i doświadczenia absolwentów*, red. D. Urbaniak-Zajac, J. Piekarski, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Kurcz A., (1998), *Poczucie kompetencji pracowników socjalnych*, [w:] *Problemy kształcenia doskonalenia zawodowego pracowników socjalnych*, red. J. Brągiel, A. Kurcz, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Łuczyńska M., (2013), *Pracownicy socjalni w procesie profesjonalizacji*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Marzec-Holka K. (red.), (1998), *Roszczenia podopiecznych pomocy społecznej a realizacja funkcji zawodu pracownika socjalnego*, [w:] *Pracownicy socjalni i wolontariusze a możliwości reformy pomocy społecznej*, Wydawnictwo WSP, Bydgoszcz.
- Raport z badań w ramach projektu PHARE (1996), *Charakterystyka kadr pomocy społecznej, ze szczególnym uwzględnieniem pracowników socjalnych, z punktu widzenia ich sytuacji społecznej zawodowej, rodzinnej i ekonomicznej*, Warszawa.
- Rymsza M. (red.), (2010), *Czy podejście aktywizujące ma szansę? Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce 20 lat po reformie systemu pomocy społecznej*, ISP, Warszawa.
- Szmagalski J., (2011), *Profesje we współczesnej perspektywie teoretycznej a wyzwania profesjonalizacji pracy socjalnej w Polsce*, [w:] *Profesjonalna praca socjalna. Nowy paradygmat czy niedokończona sprawa?*, red. K. Piątek, K. Szymańska-Zubertowicz, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń.
- Trawkowska D., (2006), *Portret współczesnego pracownika socjalnego*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice.
- Urbaniak-Zajac D., (2016), *W poszukiwaniu teorii działania profesjonalnego pedagogów. Badania rekonstrukcyjne*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Urbaniak-Zajac D., Piekarski J. (red.), (2015), *Koncepcja badań empirycznych*, [w:] *Akademickie kształcenie pedagogów w procesie zmiany. Perspektywy teoretyczne i doświadczenia absolwentów*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.